

ARTIKEL

EU-Voorzitter Van Rompuy in tien momenten

Europa kreeg een *chairman*, maar geen *president*

Jan Werts

Op 11 februari 2010, een winterse dag met veel sneeuw, bereikte de eurocrisis de Europese Raad. Hoe pakte Herman Van Rompuy dat aan? Wat bracht de eerste vaste voorzitter van de Europese Raad tot stand tussen zijn komst eind 2009 en zijn vertrek einde 2014? Slechte de ‘grijze muis’ Van Rompuy de EU door haar grootste crisis ooit? Of is dat meer de verdienste van kanselier Merkel en president Sarkozy? Wat is Van Rompuy allemaal niet gelukt? Kreeg de Benelux gelijk door destijds halfhartig tóch maar een vaste voorzitter te accepteren?

1. 11 februari 2010: “En vergeef ons onze schuld...”

Hoe het toeval soms toeslaat merkt Van Rompuy op zijn eerste vergaderdag als voorzitter, 11 februari 2010.¹ Juist die dag boekt de eerste ‘president van Europa’ – wellicht zonder dit zelf meteen te beseffen – zijn verreweg belangrijkste resultaat in vijf jaar. Op zijn voorstel laat de Europese Raad dan het in steen gehouden beginsel los dat landen nooit opdraaien voor elkaars schulden. Sindsdien geldt in de Eurozone Mattheus 6.12: *En vergeef ons onze schuld gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.*

Hebben kanselier Angela Merkel, president Nicolas Sarkozy, premier Balkenende en de andere regeringsleiders wel beseft dat hun nieuwe aanvoerder hen in zonde verleidde? Geschrokken van de crisis rond Griekenland beloven de staatshoofden en regeringsleiders “vastberaden en gecoördineerde actie teneinde de financiële stabiliteit van de eurozone te waarborgen”.

Later sprak Van Rompuy van een “gedeelde verantwoordelijkheid voor de economische en financiële stabiliteit”. Deze toezegging, in vijf minuten geaccordeerd, is een lelijke kras op Artikel 125 VWE, dat zegt dat EU-landen nooit of te nimmer opdraaien voor elkaars schulden. Razendsnel, al in mei 2010, ligt er samen met het IMF een ‘trillion dollar’-reddingsplan (€ 720 miljard), zoals de geïmponeerde Amerikaanse media dat schetsen.

2. 25 februari 2010: ‘Grijze muis’ of ‘natte dweil’?

Zijn eerste optreden als voorzitter in het Europees Parlement zal Van Rompuy bijblijven. De welbespraakte Britse euroscepticus Nigel Farage: “Is dit nu de president van Europa? U hebt het charisma van een natte dweil en het imago van een bankbediende,” roept de leider van de anti-Europese UKIP op 24 februari 2010 in Straatsburg. “U bent misschien vakkundig, maar ook gevaarlijk,” vervolgde Farage. “U bent de sluipmoordenaar van de Europese democratie en van de nationale staat. Misschien komt dat omdat u uit België komt, dat niet eens een echt land is. Hoe dan ook, wij willen u niet.”

¹ Met dank voor de suggesties op mijn concept van drs. Marc Peeperkorn, Brussels correspondent van de Volkskrant, die Herman Van Rompuy vijf jaar lang volgde. Veel materiaal voor dit artikel is ontleend aan de zestig analyses van de auteur van het functioneren van de Europese Raad sinds 2009, te vinden op <http://www.montesquieu-instituut.nl/>

Bij zijn komst hadden politici en journalisten Van Rompuy al getypeerd als een ongevaarlijke ‘grijze muis’. Het is dat imago dat hij vijf jaar achtereen zelf koestert. Tegen die achtergrond schittert zijn functioneren namelijk nóg meer.

3. 16 april 2010: Zijn haiku’s gaan wereldwijd

‘Haiku Herman’. Zo noemt de Angelsaksische pers Van Rompuy sinds hij op 15 april 2010 voor honderden journalisten en een woud van tv-camera’s zijn bundel in het Nederlands, Frans en Engels presenteerde. In die tijd, terugkerend van de Nuclear Security Summit, dicht hij:

*Twee dagen weg
De wereld is veranderd
De fruitboom bloeit.*

Of even later:

*Stilte is niet doods
Zolang ik de vogels hoor:
Ze zingen mij stil.²*

Van Rompuy’s gave dient vermeld, omdat het voorzitterschap van een Europese topconferentie met 30 grote ego’s rond de tafel, waarop een soms gecompliceerd menu staat, om versimpeling vraagt, net als het schrijven van een haiku. Van Rompuy wil met zijn haiku’s “weg van de technocratische rationaliteit” van Europa, zegt hij bij de presentatie.

4. 29 oktober 2010: De Commissie wordt de baas

Na een half jaar onderhandelen onder leiding van Van Rompuy scherpen de staatshoofden en regeringsleiders het Stabiliteitspact (SGP) fors aan. De Commissie kon tot dan toe slechts sancties (zoals een forse boete) *voorstellen* om begrotingszondaars in het gareel te dwingen. Vereist was vervolgens een gekwalificeerde (ruwweg driekwart) meerderheid van de ministers van Financiën. Pas dan dus werden sancties van kracht. Maar omdat die ministers elkaar ontzien (‘vandaag ik, morgen jij’) kwamen er nooit sancties. Van Rompuy draait die dag de rollen om. Voortaan worden de sancties opgelegd door de onafhankelijke Commissie.³

Tegelijk wordt het tijdelijke crisisfonds EFSF (‘European Financial Stability Facility’) nu permanent. Het fonds leent op de financiële markten en schuift dat kapitaal door aan eurolanden in financiële moeilijkheden, mits die tegelijk passende saneringsmaatregelen nemen.

5. 11/25 maart 2011: Akkoord reuzengroot reddingsplan

“Terwijl zij van redding naar redding holden, realiseerden de leden van de Europese Raad zich al vroeg dat een belangrijk deel van hun opdracht er uit bestond nieuwe crises te voorkomen,” aldus Van Rompuy. ⁴ Hij verkrijgt in de Europese Raden van maart 2011 daarvoor een instrumentarium. Maandenlang hebben Commissie, EcoFin-ministers, Europees Parlement en ECB onder zijn regie aan het pakket gesleuteld: vijf Verordeningen en een Richtlijn. Samen vormen zij het befaamd geworden *Sixpack*, later gevolgd door een *Twopack*. Zij introduceren *European economic governance*, een nieuw fenomeen. “De grootste stap vooruit sinds de invoering van de euro,” aldus destijds minister van Financiën Jan Kees de Jager.

Duitsland dwingt in die dagen bovendien het Verdrag voor Stabiliteit, Coördinatie en Governance af. In dit begrotingspact verplichten de regeringen zich voortaan tot een overheidsbegroting “in balans

2 Meer haiku’s op www.hermanvanrompuy.be

3 Een ruwweg driekwart meerderheid van de ministers kan nu sanctionering nog tegenhouden. Maar zóveel clementie kunnen fliefluiters nooit verzamelen.

4 Herman Van Rompuy, *Europa in de storm. Lessen en uitdagingen*, Uitgeverij Prometheus – Bert Bakker, 2014, blz. 41. Alle hierna geplaatste pagina-aanduidingen verwijzen naar dit boek.

[dus nul tekort] of positief” [dus overschot]. Een revolutionaire stap nadat Commissievoorzitter Romano Prodi in 2002 het Stabiliteitspact als zijnde ‘stupid’ bij de vuilnisbak had gezet. Veel regeringsleiders vonden het nieuwe dwingende begrotingspact overigens te ver gaan. Van Rompuy overtuigde hen om Merkel niet te tarten.

6. 21 juli 2011: De leiders ontwijken nipt de afgrond

In 2011 gaan Ierland, Portugal en Italië onderuit. “Italië is te groot om te kunnen redden. Valt mijn land om, dan valt de hele eurozone uiteen,” zo dreigt minister van Financiën, Guido Trimonti, in *FT Deutschland* van 21 juli. Van Rompuy valt hem bij. Zelfs Frankrijk dreigt nu te gaan slippen. Noodgedwongen speelt Van Rompuy in de zomer van 2011 hoog spel: de Europese Raad als redder van verloren zaken. Na mislukt beraad van de Eurogroep grijpt hij in en gokt dat een top de crisis wél kan keren.

Dat lukt. De nationale leiders accepteren de aanpak zoals door Merkel geschetst en door Sarkozy overgenomen: de ‘Merkozy’-formule.⁵ Berlijn krijgt voor elkaar dat banken, pensioenfondsen en verzekeraars voor de redding van Griekenland €106 miljard gaan betalen. Griekenland, Portugal en Ierland worden niet langer met een hoge ‘strafrente’ afgeknepen. De aflossing van die leningen wordt bovendien verlengd tot dertig jaar. Athene krijgt kredieten van 159 miljard. Ten slotte wordt Van Rompuy voorzitter van de nieuwe reguliere Euro Top, te onderscheiden van de Europese Raad.

7. 28/29 juni 2012: De crises beslecht!

Nu staat de Eurozone echt op springen! Dit wordt zijn spannendste top, want de leiders arriveren in Brussel met uiteenlopende eisen. Nieuwkomer president François Hollande wil allereerst banen scheppen; zijn zuidelijke collega’s zitten met kapseizende banken; de noordelijke landen weigeren nóg meer bijstand.

Na urenlang nachtelijk beraad ontstaat in de vroege ochtend van 29 juni een historisch compromis. Er komt uniform toezicht van de Europese Centrale Bank (ECB) op de banken én tegelijk de optie om kapitaal uit de reddingsfondsen rechtstreeks in omvallende banken te injecteren. “Deze Europese Raad betekende een waterscheiding. De doortastendheid van deze nachtelijke zet verrast menig commentator,” concludeert Van Rompuy later (blz. 22). Hij presenteert dan tevens het rapport ‘Naar een echte Economische en Monetaire Unie’, dat alle bouwstenen bevat om de EMU in stand te houden.

ECB-president Mario Draghi zegt na de top tegen Van Rompuy dat genoemde besluiten “de *game changer* betekenen die wij nodig hebben” (blz.22). Vervolgens slaat de bankpresident op de gong. Fameus wordt zijn aankondiging in Londen van 26 juli: “[D]e ECB staat klaar om de euro via monetair ingrijpen te redden.”⁶ Snel valt de onrust op de financiële markten weg, zelfs tot op vandaag.

8. 7-8 februari 2013: Europa trekt de broekriem aan

Inzet is de financiering van de EU tot 2020. Van Rompuy weet na twee jaar touwtrekken vier rivaliserende landenblokken te verzoenen. Voor het eerst in de geschiedenis gaan de uitgaven niet meer omhoog, maar een kleine drie procent omlaag. Opmerkelijk resultaat, omdat twaalf landen plus het Europees Parlement de uitgaven fors verder wilden opschroeven. De geslaagde nachtelijke geboorte van dit 50 pagina’s vol cijfers tellende Meerjarig Financieel Kader 2014-2020 bewijst zijn stuurmanskunst. In zijn memoires noemt Van Rompuy zich terecht de trotse dealmaker (blz. 77-78).

5 Verslag Eurotop van 21 juli 2011, Rijksoverheid.nl; Council EUCO 54/11, onder 21 July 2011.

6 Draghi doelde op het desnoods massaal uit de markt nemen van overheidsobligaties, zie Jaarverslag ECB 2012, blz. 15/16.

9. 20 december 2013: De natiestaten moeten inleveren

Alweer een nachtelijke marathon. Genoemd Europees toezicht op alle grote banken wordt fors versterkt. Er komt een *European Single Supervisory Mechanism* en daarnaast een *Single Resolution Mechanism*. Drukt de ECB op de alarmknop, dan beslist laatstgenoemde instelling of een omvallende bank – mits levensvatbaar – gered zal worden. Sluitstuk wordt het *Single Resolution Fund* met 55 miljard euro om banken te redden. Wie had een dergelijke alomvattende aanpak duizend dagen eerder, toen de eurocrisis als een donderwolk verscheen, durven bedenken?

Tegelijk had Van Rompuy een tijdschema willen vastleggen voor de verwezenlijking van genoemd ambitieus rapport 'Naar een echte EMU'. Maar nu de acute crisis is overgewaaid, lukt hem dat niet meer. Het plan gaat de ijskast in. Sindsdien stagneert het beraad in Brussel over het voorkómen van toekomstige eurocrises.

10. 26 maart 2014: Met Obama: de twee presidenten

26 maart 2014, een gedenkwaardige dag voor Van Rompuy, zijn vrouw Geertrui, de kinderen en kleinkinderen. De voorzitter maakt van het bezoek van Barack Obama als president van de Verenigde Staten aan Brussel een ontmoeting met zijn familie. "Your grandpa is a great guy," zegt de president als hij kleinzoon Andreas een knuffel geeft. Bart Aerts spreekt in zijn boek *Een jaar in het spoor van Herman van Rompuy* van een complete 'Obama Mania' in België.⁷ Na vijf jaar lobbyen is het Van Rompuy, Barroso en Buitenland Vertegenwoordiger Lady Cath. Ashton gelukt de man van *the Oval Office* voor 'n uurtje naar Brussel te halen.

Het was Van Rompuy die de creatie van reguliere aparte 'crisistopconferenties' voorstelde en later voorzat

In 2010 had Obama een ontmoeting met de Europese leiders afgelast zodra hij hoorde dat die onderling ruzieden om de leiding. Was in 2014 die strijd beslecht? Bij het afscheid richt Obama zich tot Van Rompuy en zegt hoe fijn het was hier te zijn. "Dan stapt de Amerikaanse president in *The Beast* (zijn dubbel gepantserde wagen) en is weg. Barroso staat er wat beteuterd bij," noteert Aerts als toeschouwer.

Hoe Van Rompuy opereerde.....

Een handvol taken heeft de voorzitter van de Europese Raad volgens het verdrag VEU: het grondig voorbereiden en leiden van de vergaderingen; daar consensus stimuleren; verslag doen na iedere vergadering in het Europees Parlement en met de Commissievoorzitter de contacten met de derde landen onderhouden. Van Rompuy verzamelde daartoe in 2010 een perfect werkende ploeg nauwe medewerkers, vaak oude vertrouwelingen. Al snel trekt hij over de hele linie het initiatief naar zich toe.⁸ Vanaf de eerste dag duwt de euro hem in de rol van crisismanager. Die uitdaging stelt hem in staat de Europese Raad geleidelijk aan op te waarderen tot wat de Fransen graag noemen: *'le gouvernement economique'* van de Unie.

Volgens de verdragen heeft de Europese Commissie het initiatiefrecht. Echter zowel in de relevante Task Force on European Governance (2010), als bij het opstellen van het alomvattende genoemde rapport 'Naar een echte EMU', als in de speciale Euro-Topconferenties is het steeds aan de voorzitter van de Europese Raad *to call the shots*. Het was Van Rompuy die de creatie van reguliere

7 Bart Aerts, *Een jaar in het spoor van Herman Van Rompuy*, Leuven: Uitgeverij Van Halewijck, 2014. Dit boek geeft uitstekend inzicht in Van Rompuy's functioneren.

8 Zie via PCE 34/10 zijn rede voor het Europa College te Brugge, 25 februari 2010.

aparte 'crisistopconferenties' voorstelde. Hij wordt tevens de voorzitter van die aparte Eurotoppen. Dit dus hoewel enkele grote landen "hun oog hadden laten vallen op de voorzittershamer van de eurozone", zo merkt Van Rompuy op (blz. 131).

..... en wat mislukte onder Van Rompuy?

Van Rompuy wist zijn manco's goed te verbergen. Want je hoort er niemand over. Het állergrootste probleem van Europa is de kloof tussen het publiek en 'Brussel'. Toelichting overbodig. Gezien de doelstelling van de Europese Raad, "het bepalen van de algemene politieke beleidslijnen en prioriteiten", zou je dit onderwerp wel eens ooit op de agenda verwachten. Maar nooit. Voorzag de voorzitter dat hieraan geen eer valt te behalen?

Een andere taak is de buitenlandse politiek. Die stond wel steeds op de agenda, met als resultaat een hele reeks verklaringen. Maar noemenswaardige resultaten bleven uit. Van Rompuy liet dat maar zo. Alles wijst er overigens op dat opvolger Donald Tusk zich vooral daar wil gaan manifesteren.

Een ander moment dat Van Rompuy miste, was de onverwachte benoeming van de nieuwe Commissievoorzitter door het Europees Parlement via een 'Institutionele putsch'.⁹ Die benoeming is een taak van de Europese Raad, die dit voorrecht echter verloor via de *Spitzenkandidaten* van de Europese verkiezingen. Een brede parlementscoalitie wees vanuit Straatsburg Jean-Claude Juncker aan als de enige kandidaat.

Had Van Rompuy de Europese Raad tegen deze overval kunnen beschermen? Dat is onzeker, omdat CDU/CSU mikte op twee Duitstalige lijsttrekkers: Europees parlementsvoorzitter Martin Schulz en de Luxemburger Juncker. Wellicht had Van Rompuy's intuïtie hem gewaarschuwd hieraan zijn vingers niet te branden.

Herman Van Rompuy op het World Economic Forum on Europe 2010. Foto: Flickr.com, World Economic Forum.

9 Gerrit Voerman & Jan van der Harst, 'Het Europees Parlement verslaat de Europese Raad', Internationale Spectator, editie 2 / 2015.

De ‘Van Rompuy Methode’

De econoom Van Rompuy (1947) is afkomstig uit een praktiserend rooms-katholiek professoren-milieu dat hij volop trouw is gebleven. Hij begon zijn loopbaan bij de Studiedienst van de Belgische Nationale Bank. In 1977 wordt hij adviseur van Eerste Minister Leo Tindemans. Zodoende zat hij bij zijn aantreden als voorzitter al ruim dertig jaar in de top van de gecompliceerde Belgische politiek. In de jaren '90 manoeuvreert Van Rompuy zijn land als minister van Begroting, ondanks ontoelaatbaar hoge staatsschulden, in de EMU.

Op de dag van zijn benoeming schetst Van Rompuy meteen het geheim van zijn aanpak. “Ik vind dat ieder land als overwinnaar uit de onderhandelingen moet komen. Een onderhandeling met verslagen partijen is altijd een slechte onderhandeling. Als voorzitter van de Europese Raad zal ik naar iedereen luisteren en zal ik ervoor zorgen dat onze besprekingen voor iedereen resultaten meebrengen.”¹⁰

Twee begrippen tekenen vijf jaar lang Van Rompuy's optreden: toenemende afhankelijkheid van de EU-lidstaten onderling (*interdependency*) en hun daaruit voortvloeiende medeverantwoordelijkheid (*co-responsibility*). “Daar draaide mijn voorzitterschap om. Want daarmee realiseert de EU haar roeping om ons continent veiligheid en welvaart te brengen,” aldus Van Rompuy. Niet iedereen is blij met die trend. Veel regeringsleiders zouden vandaag maar wat graag minder medeverantwoordelijk zijn voor de gang van zaken in andere EU-landen. Rompuy citeert dan kanselier Merkel: “*Europa ist heute Innenpolitik*”.

Valse bescheidenheid als wapen

“Zijn geest heeft het facetoog van een insect. Hij ziet alle aspecten van het probleem en verliest ze nooit uit het oog.”¹¹ Volgens een insider ligt Van Rompuy's la vol geslepen messen. In interviews zegt hij in de grootste crisis zelfs geen seconde wakker te liggen.¹² Het nachtelijk tossen in de Europese Raad vermoeit hem niet. “Ik leid een gecompartmenteerd leven. Ik laat mijn gedachten uit gelijk mijn hond.”¹³ Zijn afstudeerscriptie van 1973 schetst waarom onheilsprofeten zoals de Club van Rome, Maltus en Marx altijd de plank mis slaan. “Zij onderschatten de technologie en de menselijke gedrevenheid.” (blz. 96). Op zijn woning nabij Brussel prijkt zijn credo *Rustige Vastheid*, geleend van de dichteres Henriëtte Roland Holst.

“In de debatten vermijdt hij bewust om te schitteren. Hij doet alsof hij er niet is. Terwijl de presidenten en regeringsleiders wel beter weten en alleen daarom al gerustgesteld zijn,” aldus Juncker, sprekend over de ‘Van Rompuy Methode’.¹⁴ In Brussel is de afgelopen jaren de kachel aangemaakt met Commissievoorzitter Barroso, de parlementsvoorzitters Busek en Schulz, met Buitenland Vertegenwoordiger Ashton en de Eurogroep-voorzitters Juncker en Dijsselbloem.

Rond Van Rompuy echter heerste “grote tevredenheid over zijn functioneren”.¹⁵ Dat is gezien wat hij allemaal moest oplossen een knappe prestatie. “Ik heb nooit beweerd dat ik een blitse ‘president van Europa’ zou worden, een evenknie van Obama, Putin of Xi Jinping, maar wel dat ik bruggen zou slaan en akkoorden tussen de lidstaten afsluiten.” (blz. 113) “In mijn functie is er maar één ding dat telt, *keep the club together*,” zegt hij.

10 19 november 2009; <http://archive.vanrompuy.belgium.be/nl/onderwerp/europa.html>

11 Bart Haeck, ‘De zwijgende anti-Blair’, dagblad De Tijd, 7 november 2009.

12 Van Rompuy lag wel wakker toen Merkel en Sarkozy hem in 2009 onverwacht voor de functie vroegen. “Zoek iemand anders was mijn welgemeende reactie”; zie You Tube, ‘God en klein Pierke’, 9 november 2010.

13 Interview van Marc Peepkorn, de Volkskrant Magazine, 24 december 2011.

14 Bild Zeitung, 18 augustus 2011; en Süddeutsche Zeitung, 5 november 2011.

15 Zie Adriaan Schout & Rosa van der Tas, ‘Van Rompuy als oliemannetje van de Europese Raad: opereren in de schaduw van Merkozy’, Internationale Spectator, april 2012, blz. 191-195. De uitzondering is het Europees Parlement. Dat staat vijandig tegenover de Europese Raad, aldus Van Rompuy (Herman Van Rompuy, Europa in de storm. Lessen en uitdagingen, Uitgeverij Prometheus – Bert Bakker, 2014, blz. 126).

Een Benelux-succes!

De perfecte voorzitter dus. Waarom dan dat imago de marionet te zijn van 'Merkozy'? Hoe vaak is tijdens de crises niet vastgesteld dat de verlossende verklaring door dit duo was voorgekookt? Van Rompuy zucht na een dergelijke vraag. "Vergeet niet dat Duitsland en Frankrijk zowat de helft van het bnp van de hele Eurozone produceren. Uiteraard spelen die landen een grote rol. In de loop van de crises waren Merkel en Sarkozy een factor van stabiliteit. Maar al meteen in 2010 heb ik voor dat befaamde februari-akkoord gezorgd. Daarna heb ik nog vaak de rol van bruggenbouwer gespeeld."¹⁶.

Met Van Rompuy kreeg de Unie de politieke gezagvoerder die voorheen ontbrak

Meermalen ging hij naar eigen zeggen met Sarkozy, Merkel en andere leiders in de clinch. Hoe dat verliep, daarover zwijgt Van Rompuy. Hij piekert er niet over zijn herinneringen op te schrijven. Dat zou irritatie kunnen oproepen en zoiets past niet, zo is zijn overtuiging.

Was Den Haag destijds terecht bang dat een vaste voorzitter de suprematie van de grote landen nog zal vergroten? De afgelopen periode van vijf jaar bevestigde inderdaad dat Van Rompuy, Ashton en Barroso moeten camoufleren dat de leiding van Europa bij de grote landen ligt, bij de 'as Berlijn-Parijs'.¹⁷ De Benelux-landen overwonnen hun verzet tegen een vaste voorzitter destijds door te mikken op een 'chairman' en geen 'president'¹⁸. Zij kregen inmiddels gelijk. Dat is een mooi succes voor de Benelux!

Conclusie

Van Rompuy schreef geschiedenis als bruggenbouwende *chairman*. Hij manoeuvreerde de EU door haar zwaarste crisis ooit en dat bestempelt zijn hele functioneren. Zijn belangrijkste erfenis is de lancering vanuit de Europese Raad van *economic governance*, met als resultaat duidelijk meer bevoegdheden voor de supranationale Commissie. Tegelijk wist hij de dominante positie van de intergouvernementele Europese Raad verder uit te bouwen. Met Van Rompuy kreeg de Unie de politieke gezagvoerder die voorheen ontbrak.¹⁹

Dat hem dit lukte zonder conflicten met de jaloerse Commissie, het knorrige Europees Parlement, noch met het dominante Duits/Franse duo is best knap. Zijn tactiek was de problemen in een vroeg stadium naar zich toe te trekken, vaak ten koste van de Commissie en de Eurogroep. Daar waar niet viel te scoren (buitenlands beleid, benoemen voorzitter Commissie, impopulair Brussel) bleef Van Rompuy verstandig weg.

Jan Werts EU-correspondent te Brussel en lid van de Wetenschappelijke Adviesraad van het Montesquieu Instituut

16 Bart Aerts, Een jaar in het spoor van Herman Van Rompuy, Leuven: Uitgeverij Van Halewijck, 2014, blz. 44.

17 Zie Jan Werts, 'Waarom Merkel en Sarkozy Europa blijven regeren', 1 december 2009, op <http://www.montesquieu-instituut.nl/>

18 Zie Jan Werts, The European Council, Londen: John Harper Publishing, 2008, blz. 161.

19 Het is nog maar afwachten of opvolger Donald Tusk deze verworvenheid kan consolideren. Volgens de Poolse krant Gazeta Wyborcza van 9 maart 2015 heeft Tusk gedurende zijn eerste honderd dagen niet veel van zijn functie gemaakt.